

VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ A JEHO Vliv NA ZVYŠOVÁNÍ ODBORNÉ ÚROVNĚ KNIHOVEN

Alena Součková, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Vzdělávání a učení je nepřetržitý proces. Je potřebný ve všech sférách lidské činnosti. Stálý nárůst poznatků, nové technologie, vědeckotechnický pokrok, informační společnost – to vše se odráží v měnící se roli knihovny a s tím souvisejí i nutné změny rolí knihovníka jako zprostředkovatele, jako nezbytného článku mezi uživatelem a zdrojovým a informačním potenciálem knihoven.

„Veřejná knihovna musí být efektivně organizována a udržovat profesionální úroveň své činnosti. Předpokladem zabezpečení dostatečné úrovně služeb je knihovníkova odborná kvalifikace a jeho další vzdělávání.“

(Manifest IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách, 1994)

Otázky získávání kvalifikace a dalšího vzdělávání široce zasahují i do dalších sfér –

např. pracovněprávních vztahů, finančního ohodnocení práce, managementu, řídicí a organizační činnosti, profesního uznání atd. Ale to není obsahem tohoto příspěvku. Vzdělávání knihovníků je jedním ze standardů regionálních funkcí. Jak je realizováno a co můžeme očekávat, se pokusím nastínit v několika bodech:

Lidské zdroje x mediátka

Za vším stojí člověk – právě otázka lidských zdrojů je stále více upřednostňována i před otázkami využívání moderních technologií. Na konferenci Knihovny současnosti, na jejím jubilejním 10. ročníku v roce 2002, zazněly příspěvky z několika francouzských knihoven. Nejčastěji opakovanými termíny byly mediátka a lidské zdroje.

Knihovny jsou obrovským potenciálem informací – pravými studnicemi vědění a poznání. Na jedné straně milióny svazků knih a dalších dokumentů, moderní technika a přístupy k celosvětovým informačním zdrojům, na druhé straně uživatel, který hledá dokument nebo informaci a neví, jak se orientovat. Ani sebedražší a seberychlejší technické prostředky nesplní svou úlohu, pokud nejsou správně využívány a pokud není k dispozici kvalifikovaná obsluha, která vloží pomyslný šém do mozku Golema. Využívání

tradičních i moderních nosičů informací, práce s médii – tím se knihovna – bibliotéka stává mediatékou.

A na druhé straně lidský faktor – lidé hledající dokumenty a informace, kteří přicházejí do knihoven a informačních institucí - a za pultem knihovník nebo informační pracovník, na kterého uživatel spoléhá, že mu pomůže, poradí, vyhoví. Stále více je potřebný individuální přístup k řešení konkrétních informačních požadavků. A zde se právě nejvíce projeví kvalita, odborná zdatnost i lidský přístup knihovníka.

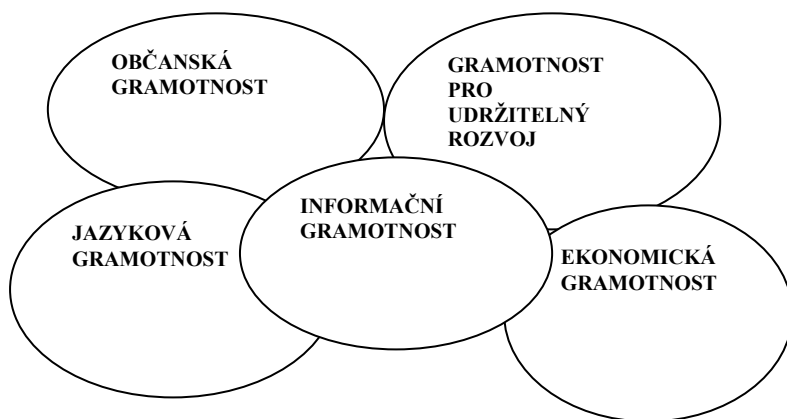
Za povšimnutí stojí, že slovenský zákon o knihovnách z roku 2000 – § 16 Odborný zamestnanec knižnice definuje, kdo môže vykonávať odborné knihovnícké činnosti:

„Odborné činnosti knižnice zabezpečuje odborný zamestnanec knižnice s vysokoškolským vzdelaním alebo stredoškolským vzdelaním, ktorý má osobitnú odbornú spôsobilosť. Osobitná odborná spôsobilosť na účely tohto zákona je súhrn teoretických vedomostí a znalostí všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich činnosť knižnice.“

Kvalifikační gramotnost zaměstnanců v České republice

V České republice vyhovuje požadavkům zaměstnavatelů na kvalitní a vzdělané pracovníky pouhých 20 % lidí. Velkým problémem Čechů je nízká flexibilita a špatná adaptace na nové tržní podmínky.

U počítačové gramotnosti je to pouhých 12 % obyvatelstva a nejpočetnější skupinu tvoří mladí lidé do 30 let – přitom v zemích EU potřebuje počítač ke své práci 50 % zaměstnanců.

Nastupující generace a stávající pracovníci knihoven

Činnost knihoven jako kulturně-vzdělávacích institucí vyžaduje dostačující personální zajištění. S knihovnickými činnostmi se setkáváme ve všech typech knihoven a podobně tomu je i jinde v Evropě a ve světě. Nové technologie ale předpokládají, že v knihovnách nacházejí uplatnění i další profese – správce sítě, programátor, webmaster a další, kteří zajišťují bezchybný chod a servis výpočetní, sdělovací a informační techniky.

V poslední době stále častěji hledají v knihovnách uplatnění absolventi různých typů škol. Kde se ztrácejí absolventi knihovnických škol? A proč studenti, kteří v knihovnách vykonávají odborné praxe, nehledají v knihovnách trvalé zaměstnání?

Nová, nastupující mladá generace pracovníků knihoven je již vybavena znalostmi nových technologií, jazykovými znalostmi a nechybí jí elán a nadšení – ale do odborných knihovnických činností musí teprve proniknout.

Stávající pracovníci knihoven – převažuje střední generace – zase vytrvalostí, stabilitou a zkušenostmi a praktickými dovednostmi – a to jsou potřebné vlastnosti k vytváření příjemné atmosféry knihoven, zase řeší otázku jak se vyrovnat s využíváním moderních technologií.

A z toho vyplývají dva základní proudy vzdělávání knihovníků:

- a) základy profesního vzdělání, orientace v oboru,
- b) znalosti a praktické dovednosti ve využívání moderních technologií.

Knihovnická a informační pracoviště nejlépe znají, co odborné činnosti představují a jakých znalostí a dovedností je potřeba. Vzdělávání jak v odbornosti, tak i v rozšiřujících vzdělávacích aktivitách je třeba aplikovat a zaměřovat na knihovnické a informační služby a jejich zkvalitňování.

Jednou z možností je základní knihovnický kurz nebo podobné instruktážní školení, kterým by měl projít každý pracovník, který je zaměstnán v knihovně – nejenom ten, kdo vykonává knihovnické činnosti. A na druhé straně každý knihovník musí mít zájem seznamovat se moderními technologiemi a dovést využívat. Bez jednoho ani druhého se neobejdeme – vhodně připravenými školeními se nejenom zvyšuje odborná úroveň knihovny jako celku, ale hledá se i společná řeč a zlepšují pracovní vazby.

Oficiální vzdělávací instituce x doškolování, celoživotní vzdělávání

Odborné knihovnické vzdělávání je v České republice poskytováno v různých stupních: jako střední a vyšší – v Praze a Brně, jako bakalářské – na Slezské univerzitě v Opavě,

jako magisterské – na Univerzitě Karlově v Praze a Masarykově univerzitě v Brně. Knihovnické, informační a příbuzné obory se objevují i v nabídkách soukromých a odborných škol.

Ročně školy opouštějí desítky absolventů a jejich uplatnění je možné i v jiných sférách, než jsou veřejné knihovny.

Naléhavost zavedení celoživotního vzdělávání je mimo jiné formulována v dokumentu

Memorandum o celoživotním učení (pracovní materiál Evropské komise z listopadu 2000):

„Evropa pokročila ke společnosti a ekonomice založené na znalostech. Více než kdykoliv dříve se přístup k aktuálním informacím a znalostem, spolu s motivací a dovednostmi uváženě využívat tyto zdroje ve svůj prospěch i ve prospěch společenství jako celku, stává klíčem k posílení konkurenceschopnosti Evropy a ke zlepšení zaměstnatelnosti a adaptability pracovních sil.“

Druhým důležitým cílem celoživotního učení je podpora aktivního občanství:

„Dnešní Evropané žijí v komplexním sociálním a politickém světě. Více než kdykoliv předtím chtějí plánovat svůj vlastní život. Očekává se, že budou společnosti aktivně přispívat a že se musí naučit pozitivně žít s kulturní, etnickou a jazykovou rozmanitostí.“

Naléhavost profesního a celoživotního vzdělávání knihovníků v České republice a konkrétní zajištění se rozvinulo koncem 90. let. Výrazným počínem byl vznik krajských vzdělávacích center v krajských knihovnách a vybavení počítačových učeben. Další vzdělávání knihovníků totiž přispívá k jejich výraznějšímu uplatnění v pracovním procesu.

Nabídka vzdělávacích akcí by měla být odrazem aktuálních požadavků a okruh uživatelů co nejširší.

Dovednosti pracovníků knihoven

Od pracovníků knihoven se vyžaduje, aby poskytovali kvalitní služby, aby ovládali příslušné dovednosti a dovedli jednat s lidmi.

Výčet dovedností by byl jistě obsáhlý – uvedu jen ty nejpodstatnější:

- znalosti fondů knihovny a způsoby jejich zpřístupňování,
- využívání informačních zdrojů,
- schopnost porozumět potřebám uživatelů,
- znalost informačních a komunikačních technologií,
- schopnost komunikovat s lidmi.

Je třeba si také uvědomit, že další vzdělávání knihovníků se netýká jen velkých knihoven a špičkových pracovišť. Každá knihovna, která poskytuje

veřejnosti knihovnické a informační služby, musí dokázat uspokojit svého uživatele.

Změna zaměření profesního vzdělávání

Ještě na konci 80. let minulého století se předpokládalo, že knihovník je hlavně znalcem literatury. Že má dokonalý přehled o české a světové literatuře a že se orientuje v novinkách a dovede správně doporučit čtenáři tu správnou knihu. Jednotný knižní trh a čtvrtky, kdy se na pultech knihkupectví objevovaly nové tituly, tomu napomáhaly. Nastal však obrovský nárůst a roztržství knižní produkce. Zanikla cenzura a do knihoven se vrátily fondy pečlivě střežené v depozitářích.

Nástup počítačů a využívání nových technologií byl důvodem k získávání potřebných dovedností - nejenom pro urychlení a zefektivnění knihovnických činností, ale i pro maximální využívání vzdálených informačních zdrojů. V průběhu několika let došlo k vybavování knihoven počítači – technika je ve všech knihovnách s profesionálním knihovníkem a asi v 1/3 obecních knihoven. Školení počítačové gramotnosti podle osnov EC-DL pro pracovníky knihoven probíhají již čtvrtým rokem.

Tím však školení knihovníků nekončí. Role knihovníka jako zprostředkovatele fondů a informačních zdrojů uživatelům vyžaduje komunikační dovednosti. Orientace v zahraničních zdrojích se neobejde bez jazykových znalostí. Nezbytností správného chodu knihoven je i orientace v ekonomické, právní a další problematice. A najdou se další náplně vzdělávání. – Vstřebání nových poznatků a dovedností se projeví ve zkvalitňování nabízených služeb.

Další aktivity, které přispívají ke zvýšení vzdělanosti pracovníků knihoven

Knihovníci a další pracovníci knihoven by měli využívat všech možností, jak získávat poznatky a zkušenosti. Jsou to například i aktivity, které umožňují setkávání knihovníků, jejich vzájemnou komunikaci a výměnu zkušeností – uvedu jen pro příklad:

- kontakty – konzultace,
- porady,
- výměnné stáže a praxe v jiných knihovnách.

A od toho jsou zde regionální funkce, krajské a pověřené knihovny – aby umožňovaly další vzdělávání knihovníků a jejich odborný růst.

Úloha regionálních vzdělávacích center

Krajské knihovny mají mimo jiné činnosti garantovat vzdělávání knihovníků.

Vybudováním počítačových učeben a koordinací vzdělávacích aktivit v rámci regionů i státu se nastavil v oblasti vzdělávacích aktivit správný směr, ale je třeba nadále pokračovat.

Okruhy se nabízí celá řada – prioritně je třeba se zaměřit na:

- oblast služeb, včetně znalostí moderních informačních zdrojů,
- služby obyvatelům se specifickými potřebami,
- management, ekonomiku, právní vzdělávání,
- komunikační dovednosti,
- jazykové vzdělávání.

Závěr

Knihovny a informační pracoviště jsou významnými zdroji vědění a poznání. Na rozdíl od škol jsou uživateli lidé všech věkových kategorií a informační požadavky zasahují celé univerzum lidského vědění.

Zvyšování profesionální úrovně pracovníků knihoven se projeví ve zvyšování úrovně poskytovaných služeb a v konečném důsledku ve zvyšování vzdělanostní úrovně obyvatelstva.

Literatura:

Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR 2002. 127 s. (Aktuality SKIP, sv. 20).

Průvodce znalostmi a dovednostmi evropských odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb: eurosměrnice KIS. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR 1999. 51 s. (Aktuality SKIP, sv. 17).